

MAREK PALCZEWSKI
ORCID: 0000-0002-6980-8353
SWPS UNIWERSYTET HUMANISTYCZNOSPÓŁECZNY

Fake news jako zagrożenie dla dziennikarstwa

Abstrakt: Autor artykułu stawia hipotezę o rosnącym zagrożeniu dla profesjonalnego dziennikarstwa, spowodowanym coraz większą liczbą fake newsów pojawiających się w internecie i w mediach tradycyjnych. Na podstawie przeprowadzonej analizy fake newsów — tematów, wartości informacyjnych, struktury, znaczenia i sposobów dystrybucji — stwierdza ich podobieństwo do prawdziwych newsów i wskazuje na trudności co do możliwości ich rozpoznawania i zwalczania. Wśród wartości informacyjnych decydujących o obecności fałszywych wiadomości w mediach można wymienić między innymi sensacyjność, skandalizację, aktualność, zainteresowanie, ważność wydarzenia, zaskoczenie, odniesienie do elit, personifikację i negatywizm. Te same wartości charakteryzują prawdziwe newsy, nie mogą one zatem stanowić kryterium odróżnienia rzetelnych wiadomości od fake newsów.

Przyczyny rozpowszechniania fake newsów mają przede wszystkim charakter polityczny, finansowy, prestiżowy i reklamowy. Wprowadzenie ich do obiegu szkodzi jakości debaty publicznej, w której informacje prawdziwe i pożyteczne mieszają się ze zmyślnymi, fałszywymi i zmanipulowanymi. Nie dysponując prawdziwymi, opartymi na rzetelnych źródłach informacjami, nie jesteśmy w stanie właściwie zinterpretować otaczającego nas świata.

Słowa kluczowe: *fake news*, definicja newsa, kryzys, dziennikarstwo.

Wprowadzenie

Czy i w jakim stopniu zalew fake newsów zagraża funkcjonowaniu dziennikarstwa? Dlaczego jako nadawcy i odbiorcy przekazów nie powinniśmy zgadzać się na ich rozpowszechnianie w sferze publicznej? Co można zrobić, aby powstrzymać ten proces? I dlaczego jest to tak trudne?

Punktem wyjścia do dyskusji będzie analiza przykładów znanych i głośnych fake newsów. Badaniu zostaną poddane: tematy, wartości informacyjne, struktura, znaczenie, sposób produkcji i dystrybucji fake newsów. Do analizy wybrane zostały zarówno polskie, jak i zagraniczne fake newsy, albowiem ich cechy nie są zależne od kraju pochodzenia, lecz mają charakter uniwersalny i jeśli zachodzą między nimi jakieś różnice, to dotyczą one raczej określonych tematów i zainteresowań odbiorców aniżeli ich budowy, sposobów produkcji czy rozpowszechniania.

Definicja fake newsa

Na potrzeby niniejszej pracy definiuję *fake news* jako wiadomość intencjonalnie fałszywą, podaną w celu wprowadzenia odbiorców w błąd w celu osiągnięcia korzyści finansowych, politycznych, prestiżowych lub służącą prowokacji dziennikarskiej, a także jako wiadomość satyryczną, zniekształcającą rzeczywistość w celach rozrywkowych¹.

Rodzaje fake newsów

1. Fake newsy — nieprawdziwe, zmyślane opowieści tabloidów² (na przykład życiu na Księżycu, lądowaniu Marsjan na Ziemi, latających krowach, pięćsetletnim rekinie, o wielorybie płynącym Wisłą do Warszawy itp.).

2. Fake newsy o charakterze satyrycznym (w: ASZDziennik, *The Late Show with Stephen Colbert*, *The Jon Stewart Show*).

3. Fake newsy wytworzone w celach propagandowych, politycznych lub komercyjnych, będące celowym kłamstwem — ang. *deliberate deception* (na przykład w czasie kampanii prezydenckiej w USA w 2016 roku).

4. Fake newsy powstałe z newsów opartych na częściowo prawdziwych informacjach poddanych manipulacji („news” o wspólnym projekcie walki Marii Le Pen i Jarosława Kaczyńskiego z UE).

¹ Podana definicja została opracowana przez autora niniejszego artykułu. O pojęciu *fake news* pisali między innymi: D. Elliot, Ch. Culver, *Defining and analyzing journalistic deception*, „Journal of Mass Ethics” 7, 1992, nr 2, s. 69–74; B. Ross et al., *Fake News on Social Media: The (In)Effectiveness of Warning Messages*, San Francisco 2018. Zob. też M. Palczewski, *Fake news: A continuation or rejection traditional news paradigm*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica” 2017, nr 5 (43), s. 23–34. Omówienie literatury przedmiotu (rozdział o dyskursie fake newsa) zob. *idem*, *Teorie newsa. Historia — definicje — konteksty — dyskursy newsa w kręgu kultury zachodniej*, Warszawa 2018, s. 215–229.

² Choć nie tylko tabloidów, albowiem do tej kategorii zaliczyłbym na przykład historie wymyślone przez Stephena Glassa.

5. Prawdziwe newsy nazwane fejkami, dlatego że się komuś nie spodobały.
6. Fake newsy użyte w celu prowokacji (wiadomość o zatrzymaniu Ryszarda Petru przez UOP)³.

Przykłady fake newsów

1. Stephen Glass — zmyślane historie⁴

W latach 1997–1998 początkujący dziennikarz Stephen Glass zmyślił fakty w 27 z 41 artykułów, które zostały opublikowane na łamach amerykańskiego pisma „The New Republic”. Sfabrykowane informacje dotyczyły zarówno wydarzeń politycznych, służby zdrowia, środowiska hakerów (w jego najśłynniejszym artykule *Hack Heaven*), jak i były zwyczajnymi miczałkami. Glass przez kilka lat mógł wprowadzać czytelników pisma w błąd, gdyż cieszył się zaufaniem zarówno redaktora naczelnego, jak i swoich kolegów. Dostarczał materiały sensacyjne, lekkie, rozrywkowe, interesujące dla odbiorców. Wskutek niedostatecznej pracy redaktorów, którzy nie weryfikowali zawartych w jego artykułach „faktów”, a jedynie opierali się na przedkładanych przez Glassa notatkach i wyjaśnieniach, opinia publiczna była notorycznie wprowadzana w błąd przez pismo wykładane na pokładzie prezydenckiego samolotu Air Force One. Dopiero śledztwo przeprowadzone przez Adama Penenberga — dziennikarza śledczego „Forbesa” online — ujawniło skalę jego oszustw. Okazało się, że ponad 65% jego artykułów zawierało sfabrykowane dane.

Późniejsza krytyka działalności Glassa wskazywała, iż oszustwa były możliwe dzięki temu, że pismo nie zamieszczało zdjęć — w filmie *Shattered Glass* sekretarka redakcji wypowiedziała się w podobnym tonie. Obecnie jednak zaawansowane technologie medialne pokonują i tę przeszkodę, ponieważ dzięki obróbce cyfrowej możemy stworzyć fotografie dowolnych osób, w dowolnym kontekście, na dowolnym tle itd.

2. Zamach na Obamę — w Fox News

Na twitterowym koncie stacji telewizyjnej Fox News (@foxnewspolitics) 4 lipca 2011 roku o godzinie 2.00 pojawiła się informacja, że prezydent USA Barack

³ Klasyfikacja własna autora niniejszej publikacji. Por. M. Palczewski, *Świat fake newsa. Siły sprawcze i konsekwencje*, [w:] *Bezpieczeństwo informacyjne w dobie postprawdy*, red. T.W. Grabowski, M. Lakomy, K. Oświecimski, Kraków 2018, s. 155–156. O typologii fake newsa zob. też B. Łódzki, *Fake News — dezinformacja w mediach internetowych i formy jej zwalczania w przestrzeni międzynarodowej*, „Polityka i Społeczeństwo” 2017, nr 4 (15), s. 23–24.

⁴ Zob. *Shattered Glass (2003) Official Trailers #1 — Hayden Christensen Movie HD*, https://www.youtube.com/watch?v=LTeK1v6Qx_I (dostęp: 10.10.2018); B. Bissinger, *Shattered Glass*, „Vanity Fair” 5.09.2007, <https://www.vanityfair.com/magazine/1998/09/bissinger199809> (dostęp: 10.10.2018).

Obama został zabity w restauracji Ross w stanie Iowa⁵. Kolejne tweety przynosiły bliższe dane odnoszące się do tego wydarzenia, między innymi informujące, że oddano do niego dwa strzały, jeden w miednicę, a drugi w szyję. W sumie sześć tweetów z informacjami zmyślonymi przez hakerów, którzy włamali się na konto Fox News, zostało retweetowanych tysiące razy przez kolejnych odbiorców tych informacji, mimo że rzecznik stacji wyjaśniał w rozmowach osobistych, że wiadomość jest nieprawdziwa. Dopiero w godzinach popołudniowych została ona jednak oficjalnie zdementowana, a zarząd stacji przyznał, że hakerzy włamali się na konto stacji, przeproszał za przykrości spowodowane incydem oraz zapowiadał śledztwo przeciwko hakerom. Wyjaśniono również, że prezydent Obama spędził Dzień Niepodległości razem z rodziną.

O godzinie 15.00 agencja Reuters podała informację, że „news” został spreparowany przez hakerów, którzy przejęli kontrolę nad profilem Fox News. Do cybernetycznego włamania przyznała się grupa The Script Kiddies⁶.

Sprawa tego fake newsa pokazuje, że jego rozpoznanie jako fałszywej informacji wcale nie było proste. Po pierwsze, wiadomość ukazała się na oficjalnym koncie na Twitterze popularnej w Stanach Zjednoczonych stacji telewizyjnej. Po drugie, w nocy mało kto z użytkowników platformy miał możliwość zweryfikowania informacji w oficjalnych źródłach. Po trzecie, „news” mógł się wydawać dość prawdopodobny, albowiem w historii USA wielokrotnie dochodziło (z różnym skutkiem) do zamachów na prezydentów, a sam Obama często otrzymywał groźby śmierci, między innymi ze środowisk rasistowskich i islamistycznych⁷. Po czwarte, charakterystyczna dla tweeta lakoniczność wiadomości mogła uspić czujność odbiorców.

3. Papież Franciszek poparł Trumpa

Informacja o poparciu papieża dla Donalda Trumpa ukazała się na stronie WTOE 5 News w lipcu 2016 roku i do 8 listopada została odebrana przez 960 tysięcy użytkowników Facebooka⁸. Portal w celu uwiarygodnienia „newsa” podał, że przekazuje go za wieloma mediami z całego świata, oraz przytoczył rzekomy fragment

⁵ H. Blodget, *Fox News Hacked, Says President Obama Shot and Killed*, <https://www.businessinsider.com/fox-news-president-obama-assassinated-2011-7?IR=T> (dostęp: 10.10.2018).

⁶ H. Blodget, *op. cit.*; *Hackers Access Fox News Twitter Account, Falsely Report Obama Assassination*, <https://bravatek.com/hackers-access-fox-news-twitter-account-falsely-report-obama-assassination/> (dostęp: 10.10.2018); M. Palczewski, *Twitter — ponowoczesne źródło informacji*, „Dziennikarstwo i Media” 2013, nr 4, s. 175–196.

⁷ *Assassination threats against Barack Obama*, https://en.wikipedia.org/wiki/Assassination_threats_against_Barack_Obama (dostęp: 10.10.2018).

⁸ H. Ritchie, *Read all about it: The fakest news stories of 2016*, <https://www.cnn.com/2016/12/30/read-all-about-it-the-biggest-fake-news-stories-of-2016.html> (dostęp: 10.10.2018).

oświadczenia papieża opublikowanego „dziś wieczorem” przez Watykan⁹. W rzeczywistości żadna poważna agencja czy strona internetowa nie powieliła tej informacji, a sprawdzający fake newsy portal snopes.com oznaczył ją jako fałszywą i ocenił, że „WTOE 5 NEWS is fantasy news website. Most articles on wtoe5news.com are satire or pure fantasy”¹⁰. Mimo to, a może dlatego, „news” znalazł się na pierwszych miejscach w rankingach fałszywych wiadomości w 2016 roku¹¹.

Podczas konferencji prasowej 2 października 2016 roku papież Franciszek powiedział, że nigdy nie poparł żadnego kandydata w wyborach (dodał też, że ludzie podejmują suwerenne decyzje), a pięć dni później nazwał fake newsy „chorobą”¹². Zwrócił tym samym uwagę na etyczną stronę propagowania nieprawdziwych informacji. Okazało się jednak, że w tym wypadku, jak i w wielu innych, zabrakło natychmiastowego dementi ze strony oficjalnych instytucji (odpowiednio: Watykanu), które z pewnością zapobiegłoby rozpowszechnianiu tej opartej na sensacji i autorytecie (fałszywej) informacji.

Fake news, który pojawił się na stronie wspomnianego portalu, nie był przypadkowy. Jak wykazało śledztwo przeprowadzone przez BuzzFeedNews.com, strona WTOE 5 News należała do sieci składającej się z co najmniej 43 stron internetowych, które wyprodukowały łącznie ponad 750 artykułów z fałszywymi wiadomościami¹³.

4. Premier Szydło i prezydent Duda w Bochni

Radio ZET w kwietniu 2017 roku podało nieprawdziwą wiadomość, że z powodu planowanej wizyty w Bochni premier Beaty Szydło i prezydenta Andrzeja Dudy prowadzone na rynku tego miasta wykopaliska archeologiczne mają zostać pilnie zasypane. Informację tę powieliły między innymi TVN24, Wprost.pl oraz prawicowy portal Prawy.pl¹⁴. Tymczasem okazało się, że prace archeologów zostały przeprowadzone zgodnie z planem i obecność władz państwowych w Bochni nie

⁹ *Pope Francis shocks the world, endorses Donald Trump for president*, <https://www.snopes.com/fact-check/pope-francis-donald-trump-endorsement/> (dostęp: 10.10.2018). Powołuję się tutaj na stronę fact-checkingową, albowiem oryginalny news został usunięty z portalu WTOE 5 News.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ H. Roberts, *This is what fake news actually looks like — we ranked 11 election stories that went viral on Facebook*, <https://www.businessinsider.com/fake-presidential-election-news-viral-facebook-trump-clinton-2016-11?IR=T> (dostęp: 10.10.2018).

¹² *Ibidem*; Schaedel S., *Did the Pope endorse Trump?*, <https://www.factcheck.org/2016/10/did-the-pope-endorse-trump/> (dostęp: 10.10.2018).

¹³ C. Silverman, J. Singer-Vine, *The True Story Behind The Biggest Fake News Hit Of The Election*, <https://www.buzzfeednews.com/article/craigsilverman/the-strangest-fake-news-empire> (dostęp: 10.10.2018).

¹⁴ R. Wyrostkiewicz, *Archeolodzy zasypią zabytek, bo przejeżdżają Duda i Szydło*, <http://prawy.pl/49790-archeolodzy-zasypia-zabytek-bo-pryjezdza-duda-i-szydlo/> (dostęp: 10.10.2018).

wpłynęła na ich harmonogram¹⁵. Radio Zet przeprosiło za fałszywą informację. *Fake news* w tym wypadku został łatwo wykryty, kiedy dziennikarze poddali weryfikacji źródła informacji.

5. Zatrzymanie Ryszarda Petru przez UOP

W programie TVP Info *Studio Polska* współprowadzący ten program Maciej Pawlicki podał fałszywą informację o zatrzymaniu ówczesnego lidera partii .Nowoczesna Ryszarda Petru przez Urząd Ochrony Państwa. Zarzut miał rzekomo dotyczyć szpiegostwa na rzecz obcego kraju, w domyśle — Rosji. Po kilkudziesięciu sekundach Pawlicki przyznał, że nie jest to prawda i stwierdził: „tak wygląda fabrykowanie informacji”. Fałszywy news był wprowadzeniem do dyskusji o postprawdzie i fake newsach¹⁶. Po tym incydencie Pawlicki został odsunięty od prowadzenia programu *Studio Polska*, natomiast posłowie .Nowoczesnej złożyli skargę do Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji¹⁷.

Fake news użyty w programie miał instrumentalny charakter i służył wywołaniu dyskusji na ważny temat. Jednocześnie sam zwrotnie wskazywał na swoją „nieprawdziwą” treść, gdyż uważny widz od razu mógł wychwycić błąd w tej informacji — Urząd Ochrony Państwa nie istnieje od 2002 roku i jego funkcjonariusze nie mogli nikogo zatrzymać. Sfabrykowana wiadomość godziła jednakże w dobre imię rzeczywistej postaci — aktora sceny politycznej i lidera partii opozycyjnej względem rządzącej. Dlatego też została potępiona między innymi w oświadczeniu wydanym przez Stowarzyszenie Dziennikarzy Polskich.

Dyskusja

W rozważaniach nad wymienionymi przypadkami fake newsów zajmę się następującymi kwestiami:

1. z jakiego powodu wytypowane fake newsy przyciągnęły uwagę publiczności? (co było ich tematem?, z jakich źródeł pochodziły?, o kim mówiły?, jakie

¹⁵ Zob. *Przeprosiny za kłamstwo*, <https://wiadomosci.tvp.pl/30281880/przeprosiny-za-klamstwo> (dostęp: 10.10.2018).

¹⁶ *Fałszywy news o zatrzymaniu Petru: Przyczynek do dyskusji*, <https://www.rp.pl/Media/170128892-TVP-Info-Falszywy-news-o-zatrzymaniu-Petru-Przyczynek-do-diskusji.html> (dostęp: 10.10.2018); „Podano newsa, jakoby Petru został zatrzymany pod zarzutem szpiegostwa”. *Posłanka Nowoczesnej opuszcza studio TVP Info*, <https://natemat.pl/200337,podano-newsa-jakoby-petru-zostal-zatrzymany-pod-zarzutem-szpiegostwa-poslanka-nowoczesnej-opuszcza-studio-tvp-info> (dostęp: 10.10.2018).

¹⁷ P. Pallus, *Maciej Pawlicki odsunięty od programu „Studio Polska”*, <https://businessinsider.com.pl/media/tv-radio/maciej-pawlicki-odsuniety-od-programu-studio-polska/fvgpjx6> (dostęp: 10.10.2018).

skutki wywarły?, czyli według wspólnego mianownika tych spraw — jakie były ich wartości informacyjne?)

2. jaka była ich struktura?

3. jaki był sposób ich produkcji i dystrybucji?

4. jakie są różnice i podobieństwa pomiędzy newsem a fake newsem?

5. jakie są warunki możliwości zaistnienia fake newsa, czyli dzięki czemu staje się on „newsem”?

Ad 1. Wszystkie tematy miały sensacyjny charakter i były interesujące dla odbiorców, niezależnie od tego, czy ich bohaterami były VIP-y, czy nieznanymi ludźmi (jak w historiach preparowanych przez Glassa). Niektóre tematy były bulwersujące (rzekome porządki przed wizytą w Bochni szefów państwa), inne szokujące („oświadczenie” papieża, „zatrzymanie” Ryszarda Petru) lub tragiczne („śmierć” Obamy). Rzekomo pochodziły ze źródeł oficjalnych, poważnych, instytucjonalnych (Fox News, Watykan) i tylko opowieści Glassa opierały się w części na źródłach anonimowych (i w związku z tym, że źródła te naprawdę nie istniały, to również niesprawdzalnych). Zwraca uwagę fakt, że podawane informacje nie od razu zostały zakwestionowane, a niektóre z nich były dalej przekazywane przez na ogół godne zaufania media (na przykład „news” o Bochni został podchwycony przez TVN24 i Wprost.pl). Ich skutki w kilku przypadkach były istotne z politycznego punktu widzenia i mogły przychylnie lub nieprzychylnie nastawiać wyborców wobec bohaterów tych fake newsów (na przykład wobec Trumpa czy premier Szydło).

Wśród wartości informacyjnych decydujących o obecności tych „wiadomości” w mediach można wymienić: sensacyjność, skandalizację, aktualność, zainteresowanie, bliskość (kulturową, geograficzną) i ważność wydarzenia, zaskoczenie, odniesienie do elit personalnych i państwowych oraz personifikację i negatywizm. Te same wartości charakteryzują prawdziwe newsy, wskutek czego ich obecność w fake newsach pozwala na stwierdzenie, że nie mogą być one kryterium pozwalającym na odróżnienie rzetelnych informacji od fake newsów.

Ad 2. Wspomniane przykłady różnią się pod względem struktury, albowiem niektóre z nich są informacjami zawartymi w reportażach lub rozwiniętych artykułach informacyjnych (artykuły autorstwa Glassa), kolejny jest tekstem informacyjno-publicystycznym z elementami odwróconej piramidy (o wizycie w Bochni), inne natomiast mają charakter flasha lub wzmianki — informacji ograniczonej do kilku „faktów”. W niektórych brakuje dokładnego źródła informacji bądź potwierdzenia wiadomości bezpośrednio u właściwego, oficjalnego źródła, jednak nie są to wady, które pozwoliłyby na odróżnienie prawdziwego newsa od fake newsa. W obecnym dziennikarstwie (szczególnie internetowym) brak podstawowych informacji (na przykład odpowiedzi na pytania „gdzie i kiedy?”, „z jakim skutkiem?”), jej lakoniczność, brak atrybucji, źródła, kontynuacji, tła i innych składników rozwiniętego newsa czy brak w ogóle jego ustrukturyzowania w for-

mie odwróconej piramidy jest tak częste, że obecność tych elementów w newsie przestała być jego *differentia specifica*.

Ad 3. Sposób produkcji wspomnianych tekstów dziennikarskich w dwóch przypadkach (wizyta w Bochni, opowieści Glassa) nie odbiega od sposobu produkcji i rozpowszechniania prawdziwych newsów. W taki też sposób funkcjonowały wskazane fake newsy. W jednym wypadku (sprawa Petru) „news” został wymyślony dla prowokacji przez dziennikarza telewizyjnego i jako taki nie przeszedł przez obróbkę redakcyjną, a jego dystrybucja miała charakter indywidualny, jednorazowy i nie została zaakceptowana (prawdopodobnie) przez zwierzchników dziennikarza. W pozostałych dwóch przypadkach „newsy” zostały wytworzone przez nieznanne osoby, dla sensacji, zabawy, w celach politycznych lub ekonomicznych. Zostały one zaprezentowane w internecie przez fantazjującego, satyryczny portal lub przez hakerów, których tożsamości nie odkryto. Śledztwo przeprowadzone przez portal BuzzFeedNews.com wskazało możliwe tropy, jednak nie doprowadziło do wykrycia sprawców odpowiedzialnych za opublikowanie fake newsa mówiącego o poparciu papieża dla Trumpa. Być może tropy te zawiodłyby do Rosji, jednak jest to tylko spekulacja.

Ad 4. Opisane w studiach przypadków fake newsy odpowiadają wielu definicjom newsa — są na przykład interesujące dla odbiorców, ukazały się w mediach, są aktualne, świeże, ale nieprawdziwe. I tylko ta różnica ontologiczna sprawia, że nie są one newsami, lecz pozostają fake newsami. Wiedza ta przychodzi jednakże dopiero *ex post*, gdy „news” zostanie zakwestionowany, albowiem dla odbiorcy w momencie, w którym styka się on z takimi „wiadomościami”, wydawać się one mogą prawdziwe. Odbiorca może być przekonany, gdyż tego został nauczony w wyniku wieloletniego obcowania z mediami, że większość informacji jest prawdziwa. Tym bardziej że fake newsy często, choć oczywiście nie zawsze, spełniają normy paradygmatu newsa, czyli składają się z wydarzenia, „mają” (pozornie) wartości informacyjne, opierają się na wywiadzie informacyjnym, mają strukturę odwróconej piramidy i wydają się obiektywne, czyli rzekomo odzwierciedlają rzeczywistość (słynny *fake news* o śmierci Arkadija Babczienki ma wszystkie te cechy).

Ad 5. Sprawdźmy zatem, jakie są warunki możliwości zaistnienia newsa i fake newsa. News jest możliwy, dlatego że opiera się na faktach, dających się zweryfikować, opisuje rzeczywiste sytuacje, prawdziwe historie, a odbiorcy mają zaufanie do medium, z którego pozyskują informacje. Niektórzy ten ostatni wymóg nazywają „paktem faktograficznym”. Wydaje się jednak, że obecnie pomiędzy twórcą newsa a jego odbiorcą dominuje raczej umowa, którą nazwałbym „paktem Szeherezady” — „zainteresuj mnie, bo inaczej cię zabiję”. Oczywiście nie dosłownie, ale w przenośni, co może oznaczać — przestanę cię czytać, słuchać, oglądać itp. W związku z tym w świecie postprawdy opowieści nie muszą być prawdziwe, wystarczy, że się podobają lub/i są uważane za prawdziwe przez odbiorcę. I to jest pomost łączący newsa z fake newsem. W tym przejściu znajdują

się warunki możliwości zaistnienia fake newsa. Fakty często nie są weryfikowane, wystarczy wiedza z jednego źródła, wiedza niepewna, efemeryczna, żeby powstał news, który okaże się fake newsem. Ale i jego weryfikacja w kolejnych źródłach może okazać się niewystarczająca, ponieważ istnieją historie niedające się zweryfikować lub mające wiele sprzecznych, lecz równoważnych interpretacji. Często nie wiemy, czy podana wiadomość jest prawdziwa i nie możemy tego w żaden sposób sprawdzić. Jednak dlatego że jest interesująca, świeża, ekskluzywna i ma też inne wartości informacyjne, zostanie opublikowana. Przyczyny prestiżowe, polityczne, finansowe, potrzeba zaimponowania, mitomania, ludzka wyobraźnia, cele reklamowe umożliwiają powstawanie i rozpowszechnianie fake newsów.

Fake news jako zagrożenie dla dziennikarstwa

Od wielu lat mówi się o procesach tabloidyacji mediów, tabloidyacji newsa, zjawisku *dumbing down* (pojęcie to można przetłumaczyć jako „równanie w dół”, lecz także jako „ogłupianie odbiorcy”), erozji dziennikarstwa, zanikaniu standardów etycznych i warsztatowych spowodowanych między innymi wyzwaniem rynku, szybkością przekazów, konkurencją, brakiem czasu na weryfikację materiałów. Dziennikarze tracą swoje funkcje gatekeepera (selekcjonera informacji) na rzecz odbiorców, którzy coraz częściej decydują o formie i treści dostarczanego im newsa. Technologia Internetu i rozwój mediów społecznościowych sprawiły, że odbiorca stał się bardziej samodzielny, ale i bardziej zagubiony w procesach selekcji i interpretacji informacji. Sam nie jest w stanie oddzielić wiadomości prawdziwych od zmyślonych, co powoduje, że te ostatnie stają się równoprawnym towarem na rynku informacji. Wprowadzenie ich do obiegu szkodzi jakości debaty publicznej, w której informacje prawdziwe i pożyteczne mieszają się ze zmyślnymi, fałszywymi i zmanipulowanymi. Nie dysponując prawdziwymi, opartymi na rzetelnych źródłach informacjami, nie jesteśmy w stanie właściwie zinterpretować otaczającego nas świata.

Konkluzje

Analiza przedstawionych fake newsów wykazała ich duże podobieństwo tematyczne, strukturalne, treściowe oraz pod względem zawartych w nich wartości informacyjnych do prawdziwych newsów. To podobieństwo, ich geneza i warunki, dzięki którym mogą zaistnieć — opisane w niniejszym artykule — unaoczniają trudności, które stają przed odbiorcami współczesnych mediów. Niekiedy odbiorca nie jest w stanie samodzielnie odróżnić newsa od fake newsa, co prowadzi do degradacji dyskursu publicznego, w którym padają argumenty oparte nie

na prawdzie, lecz na wymyślonych „faktach”, dezinformacji i zwyczajnych kłamstwach. Taka sytuacja podważa wieloletni paradygmat poważnego (*hard*) newsa, którego bazą był obiektywizm i uznanie, że poza dziennikarskim tekstem istnieją weryfikowalne fakty. Można zatem zapytać, trawestując słowa bohatera powieści Fiodora Dostojewskiego, „jeżeli fakty przestały mieć znaczenie, to czy istnieje jeszcze dziennikarstwo?”.

Bibliografia

Literatura

- Elliot D., Culver Ch., *Defining and analyzing journalistic deception*, „Journal of Mass Ethics” 7, 1992, nr 2, s. 69–74.
- Łódzki B., Fake News — dezinformacja w mediach internetowych i formy jej zwalczania w przestrzeni międzynarodowej, „Polityka i Społeczeństwo” 2017, nr 4 (15), s. 19–30.
- Palczewski M., *Fake news: A continuation or rejection traditional news paradigm*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Litteraria Polonica” 2017, nr 5 (43), s. 23–34.
- Palczewski M., *Świat fake newsa. Siły sprawcze i konsekwencje*, [w:] *Bezpieczeństwo informacyjne w dobie postprawdy*, red. T.W. Grabowski, M. Lakomy, K. Oświecimski, Kraków 2018, s. 155–156.
- Palczewski M., *Teorie newsa. Historia — definicje — konteksty — dyskursy newsa w kręgu kultury zachodniej*, Warszawa 2018.
- Palczewski M., *Twitter — ponowoczesne źródło informacji*, „Dziennikarstwo i Media” 2013, nr 4, s. 175–196.
- Ross B., Heisel J., Jung A.K., Stieglitz S., *Fake News on Social Media: The (In)Effectiveness of Warning Messages*, San Francisco 2018.

Źródła internetowe

- Assassination threats against Barack Obama*, https://en.wikipedia.org/wiki/Assassination_threats_against_Barack_Obama (dostęp: 10.10.2018).
- Bissinger B., *Shattered Glass*, „Vanity Fair” 5.09.2007, <https://www.vanityfair.com/magazine/1998/09/bissinger199809> (dostęp: 10.10.2018).
- Blodget H., *Fox News Hacked, Says President Obama Shot and Killed*, <https://www.businessinsider.com/fox-news-president-obama-assassinated-2011-7?IR=T> (dostęp: 10.10.2018).
- Falszywy news o zatrzymaniu Petru: Przyczynek do dyskusji*, <https://www.rp.pl/Media/170128892-TVP-Info-Falszywy-news-o-zatrzymaniu-Petru-Przyczynek-do-dyskusji.html> (dostęp: 10.10.2018).
- Hackers Access Fox News Twitter Account, Falsely Report Obama Assassination*, <https://bravatek.com/hackers-access-fox-news-twitter-account-falsely-report-obama-assassination/> (dostęp: 10.10.2018).
- Pallus P., *Maciej Pawlicki odsunięty od programu „Studio Polska”*, <https://businessinsider.com.pl/media/tv-radio/maciej-pawlicki-odsuniety-od-programu-studio-polska/fvgpjx6> (dostęp: 10.10.2018).

- „Podano newsa, jakoby Petru został zatrzymany pod zarzutem szpiegostwa”. Posłanka Nowoczesnej opuszcza studio TVP Info, <https://natemat.pl/200337,podano-newsa-jakoby-petru-zostal-zatrzymany-pod-zarzutem-szpiegostwa-poslanka-nowoczesnej-opuszcza-studio-tvp-info> (dostęp: 10.10.2018).
- Pope Francis shocks the world, endorses Donald Trump for president, <https://www.snopes.com/fact-check/pope-francis-donald-trump-endorsement/> (dostęp: 10.10.2018).
- Przeprosiny za kłamstwo, <https://wiadomosci.tvp.pl/30281880/przeprosiny-za-klamstwo> (dostęp: 10.10.2018).
- Ritchie H., *Read all about it: The fakest news stories of 2016*, <https://www.cnbc.com/2016/12/30/read-all-about-it-the-biggest-fake-news-stories-of-2016.html> (dostęp: 10.10.2018).
- Roberts H., *This is what fake news actually looks like — we ranked 11 election stories that went viral on Facebook*, <https://www.businessinsider.com/fake-presidential-election-news-viral-facebook-ok-trump-clinton-2016-11?IR=T> (dostęp: 10.10.2018).
- Silverman C., Singer-Vine J., *The True Story Behind The Biggest Fake News Hit Of The Election*, <https://www.buzzfeednews.com/article/craigsilverman/the-strangest-fake-news-empire> (dostęp: 10.10.2018).
- Schaedel S., *Did the Pope endorse Trump?*, <https://www.factcheck.org/2016/10/did-the-pope-endorse-trump/> (dostęp: 10.10.2018).
- Shattered Glass (2003) Official Trailers #1 — Hayden Christensen Movie HD*, https://www.youtube.com/watch?v=LTeK1v6Qx_I (dostęp: 10.10.2018).
- Wyrostkiewicz R., *Archeolodzy zasypią zabytek, bo przejeżdżają Duda i Szydło*, <http://prawy.pl/49790-archeolodzy-zasypia-zabytek-bo-przyjezdza-duda-i-szydlo/> (dostęp: 10.10.2018).